

РОСІЙСЬКО-КИТАЙСЬКЕ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У 2001-2009 рр.: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті йдеється про проблеми та перспективи російсько-китайського співробітництва у військовому та політичному аспектах. Зокрема, про нові договори щодо поставки зброї та військової техніки, а також щодо встановлення спільної мети – безпеки на регіональному та глобальному рівнях, поглиблення співпраці в рамках ШОС.

Ключові слова: Росія, РФ, Китай, КНР, ШОС, зброя, озброєння, безпека, регіональна безпека, співробітництво, військово-політична співпраця.

В статье идет речь о проблемах и перспективах российско-китайского сотрудничества в военном и политическом аспектах. В частности, о новых договорах касательно поставки оружия и военной техники, а также касательно установления общей цели – безопасности на региональном и глобальном уровнях, углубления сотрудничества в рамках ШОС.

Ключевые слова: Россия, РФ, Китай, КНР, ШОС, оружие, вооружение, безопасность, региональная безопасность, сотрудничество, военно-политическое сотрудничество.

The article is dealing with the problems and perspectives of Russian-Chinese cooperation in military and political aspects. In particular it is dealing with the new agreements concerning weapon and military equipment supply and also concerning setting of the common goal which relates to the security on the regional and global levels and cooperation strengthening within the frameworks of SCO.

Key words: Russia, the Russian Federation, China, PRC, SCO, weapon, armaments, security, regional safety, cooperation, military and political cooperation.

Росія і Китай – дві величезні держави, яким вдалося витримати вікову історичну кристалізацію. Саме територіальний чинник надає первинного значення розвиткові міждержавних відносин, він спочатку є прабатьком будь-якої економічної взаємодії або геополітичних стратегій, що характеризують історичні етапи співпраці або протистояння.

Пострадянське десятиліття не принесло значних змін у розвиток відносин між Росією і Китаєм. У цей час політологи аналізували в більшості випадків варіанти європейського співробітництва, а також моделі взаємин між Росією і США. Різні ідеї «західноєвропейської» інтеграції пропонувалися експертами в надлишку і на будь-який смак, їм були присвячені сотні «круглих столів» і роки нескінченних суперечок. Що стосується досліджень китайського напряму, то вони так і не змогли оформитися в зрозумілу стратегію: на першому етапі демократичних реформ, Китай Росію цікавив мало, зважаючи на свою економічну недорозвиненість, сьогодні вже Росія мало цікавить Китай, зважаючи на промислову перерозвинутість останнього.

За останнє десятиліття КНР чітко фігурувала в рамках зовнішньої політики Росії лише в якості вершини геометричного трикутника Москва-Делі-Пекін, розкresлену сходознавцем Є. Примаковим, але з відходом досвідченого дипломата з російської політики розсіявся і цей трикутник [5].

І сьогодні для продуктивної міждержавної взаємодії багато чого не вистачає. Аналітична інформація, що надходить з Китаю, як правило, дозвана і часом надто суперечлива, щоб зробити цілісні висновки, здатні дати реальну оцінку результатами державної політики азійського сусіда. Російські політологи також не сильно прагнуть розвивати цю тему, спираючись у своїх судженнях не на висновки «закритих» аналітиків, а на думки істориків-китаєзнатавців. Китайці, загалом, теж не поспішають розкривати свої карти: не проповідують, не женуть до Росії своїх місіонерів, не вчать будувати громадянське суспільство, а всього лише обмежуються «традиційною східною посмішкою» [7].

Сьогодні в Росії існує багато прихильників побудови геополітичної лінії, спрямованої на зближення з Китаем. Подібна співпраця іноді

розглядається не сама по собі, а як ефективна противага наростаючого впливу з боку третьої імперії – США. Ця точка зору вельми спірна. Як одна з її спростувань, може служити факт, що свідчить про те, що відносини між США і КНР, на відміну від російсько-китайських інтеграційних процесів, в різni історичнi перiоди характеризувалися бiльш чiткими формами.

Позиції Росії і КНР з принципових питань влаштування світопорядку та з основних міжнародних проблем, у тому числі таких регіональних, як іракська проблема та ситуація на Корейському півострові, збігаються або близькі. На цiй основi мiж цими країнами пiдтримується тiсна взаєmodiя в галузi зовнiшньої полiтики. Останнiм часом активiзувалося спiвробiтництво в рамках росiйсько-китайської Робочої групи по боротьбi з тероризмом. Okрiм iнтенсивних контактiв мiж мiнiстрами закордонних справ¹ дiє система планових консультацiй по лiнiї MЗC на рiвнi високопоставлених спiвробiтникiв мiнiстерства.

«Мирна мiсiя-2009»: «Росiйський з китайцем – брати на вiк» мала мiсце 18 i 19 липня на полiгонi Таонань на пiвнiчному сходi КНР, де пройшли тренування з пiдготовки до спiльних росiйсько-китайським навчань «Мирна мiсiя-2009», якi вiдбулися 22-26 липня. Як повiдомив помiчник головному Сухопутних вiйськ полковник Ігор Конашенков, до Китаю було перекинуто близько тисячi росiйських вiйськовослужбовцiв та понад 160 одиниць технiки, а також 20 лiтакiв i вертолiтотiв. У тренуваннях з росiйської сторони взяли участь посиленiй мотострiлковий батальон, десантно-штурмова рота i один лiтак Iл-76, що викинув з повiтря на полiгон пiдроздiл десантникiв [10].

«Тренування показали, що вiйська готовi до спiльних маневрiв. Ti питання, якi ми не могли вирiшити на переговорах, зараз, в ходi практичної роботи, успiшно i оперативно вирiшуються. Рiвень пiдготовки китайських вiйськових достатньо високий. Вони серйозно готуються до виконання будь-якої задачi, i є чому повчитися у китайських колег. У свою чергу китайськi вiйськовослужбовцi охоче переймають росiйський бойовий досвiд. Вони iз задоволенням працюють з нами i вчаться у нас. Взагалi в дусi дружби i взаemорозумiння у нас проходять всi спiльнi заходи з китайськими колегами. I все вiд цiєї роботи отримують задоволення, – сказав у розмовi з журналiстами генерал-лейтенант Олександр Студенiкiн» [10].

Генерал-лейтенант Ма Сяотянь також дав високу оцiнку дiям вiйськ Росiї i Китаю на спiльних тренуваннях:

«Квалiфiкацiя, професiйнi якостi росiйських вiйськовослужбовцiв, рiвень взаemodii авiацii i сухопутних вiйсьk залишили у мене дуже глибоке враження. Навчання обiцяють бути ефективними i корисними для обох армiй.

¹ наприклад, у квiтнi 2004 року Росiю з офiцiйним вiзитом вiдвiдав мiнistr закордонних справ КНР Лi Чжаосiн [1].

Захiдна преса зустрiла iнформацiю про росiйско-китайських маневрах рядом зlostивих статей. Основний їх лейтмотив: в рамках Шанхайської органiзацiї спiвробiтництва (ШОС) з'явилось ядро вiйськового блоку, що в перспективi може обмежити безроздiльне панування НАТО у свiтi» [4].

Спiльнi китайсько-росiйськi антiterористичнi навчання «Мирна мiсiя-2009» проходили в три етапи. Перший етап – стратегiчнi консультацiї – вiдбувся 22 липня в Хабаровську. Другий i третiй етапи – пiдготовка до проведення антiterористичної операцiї i вiдповiдно проведення самої операцiї – пройшли з 23 по 26 липня на полiгонi Таонань Шеньянського вiйськового округу [18].

КНР взагалi притаманна генетична нездатнiсть творити будь-якi альянси. Китайський народ має пiдвищеннi ступенем етнiчної суб'ектностi, що не раз було доведено його дiаспорами, що проживають у багатьох країнах свiту. Данi нацiональнi анклави постiйно збiльшуються, але, як правило, не пiддаються культурної асимiляцiї на нових територiях свого проживання. Подiбна масштабна дисперсна мiграцiя гармонiйно вписується в загальнонацiональну стратегiю: Китай не так величезний, щоб у ньому могли жити всi її громадяни, тому китаець повинен знайти в собi сили, пiти з нього, звiльнивши мiсце для нових китайцiв, i побудувати власний «Китай» на територiї iншої держави [14].

У структурi росiйсько-китайських зв'язкiв одне з головних мiсць займає вiйськово-технiчне спiвробiтництво. Це обумовлено тим, що Росiя i Китай виявляють серйозну зацiкавленiсть у розвитку тiсних зв'язкiв у цiй сферi. Китай є одним iз найбiльш емних ринкiв озброєння у свiтi i для росiйського оборонно-промислового комплексу розширення вiйськово-технiчного спiвробiтництва з Китаем предстаявляє можливiсть розвиватися, продовжуючи iнвестувати в науково-дослiднi та дослiдно-конструкторськi роботи зi створенням нових зразкiв озброєння i вiйськової технiki. На частку КНР припадає приблизно п'ята частина росiйського експорту озброєння, у 2003 роцi склав у грошовому еквiвалентi бiльше 5 млрд доларiв. В умовах тривалої дискримiнацiї Китаю в американськiй i захiдно-європейськiй полiтицi, ембарго на експорт озброєння i вiйськової технiki, Росiя залишилася для Китаю фактично єдиним доступним джерелом отримання сучасних систем BIBT.

Взаemовiдносини у вiйськовiй сферi вiдбилися у спiльних декларацiях Росiї i Китаю. Так, в росiйско-китайської декларацiї вiд 25 квiтня 1996, пiдписаної Президентом Росiйської Федерации Б. Н. Єльциним i Головою Китайської Народної Республiки Цзян Цземinem, сторони висловили прагнення до подальшого розвитку дружнiх зв'язкiв мiж армiями двох краiн i змiцненню вiйськово-технiчного спiвробiтництва. У квiтнi 1997 року мiнistr оборони Росiйської Федерации I. Родiонов провiв переговори в Пекiнi зi своїм колегою Чи Хаотянь. У серпнi 1997 року мiнistr оборони Росiйської Федерации I. Сергеев провiв переговори з заступником голови Центральної

військової ради КНР генерал-полковником Лю Хуаціном. Обговорювалися проблеми регіональної безпеки, а також стан і перспективи російсько-китайського військово-технічного співробітництва [2].

У спільній декларації Росії і Китаю, підписаної 10 листопада 1997 року під час візиту Президента Російської Федерації Б. Н. Єльцина до Пекіна, вказується, що розвиток зв'язків у військово-технічній галузі є однією з важливих складових двостороннього співробітництва. У цій сфері сторони діють у суверій відповідності до Статуту ООН і взятими на себе міжнародних зобов'язань, сприяють підтримці регіональної і глобальної безпеки і стабільності [9]. Велике значення приділяється спільним військовим навчанням обох країн.

Під час офіційного візиту російського президента В. В. Путіна до Китаю підписано угоду з військово-технічного співробітництва на 2000-2005 і 2005-2015 роки. У лютому 2001 року в Москві заступник голови Військового Ради ЦК КПК Чжан Ваньянь зустрівся з прем'єр-міністром Російської Федерації М. Касьяновим, на зустрічі обговорювалися економічні аспекти військово-технічного співробітництва двох країн і умови розрахунків за постачання Китаю російських озброєнь і військової техніки. Під час укладання Договору про добросусідство, дружбу і співпрацю між Російською Федерацією і Китайською Народною Республікою 16 липня 2001 було узгоджено зобов'язання не застосовувати першими один проти одного ядерну зброю, а також взаємно не націлювати стратегічні ядерні ракети [3].

У травні 2002 року відбулися зустрічі міністрів оборони Російської Федерації та Китайської Народної Республіки в Москві та Пекіні. За словами міністра оборони Росії С. Іванова, «...за останні кілька років у Росії пройшли навчання 2000 китайських офіцерів і ще 200 китайських військових продовжили навчання в російських військових навчальних закладах. Ще в 1995 році Китай став одним із провідних покупців озброєнь і військової техніки. Цьому свідчать поставки в Китай в 1995 році 200 танків Т-80У і 1200 ПТУРС «Снайпер». У листопаді 1995 року був підписаний контракт на постачання в Китай систем залпового вогню «Смерч», яке здійснило Тульське підприємство «Сплав» [1]. На початку листопада 2000 року під час офіційного візиту прем'єра Російської Федерації М. Касьянова обговорювалося питання про постачання Пекіну модифікованих літаків А-50.

На думку Касьянова, торгівля зброями і технологіями з Китаєм є вигідним для Росії джерелом отримання валютних надходжень, а Китаю допомагає закласти основу для розвитку військово-промислового комплексу. Ця торгівля має для України особливе значення, оскільки КНР є одним з провідних покупців російських озброєнь і військової техніки. Значення Китаю як одного з головних партнерів Російської Федерації в галузі військово-політичного співробітництва, швидше за все, буде зберігатися протягом двох найближчих десятиліть. Співпраця Китаю і Росії включає в себе передачу технологій не лише виробництва, але і створення комплексних систем,

починаючи з етапу їхнього проектування. У сфері противітраншової оборони Китай прагне за допомогою російських поставок підвищити бойову ефективність. У серпні 2004 року завершено виконання підписаного у 2002 році контракту на постачання дивізіонів зенітних ракетних комплексів С-300ПМУ1 – Росія поставила КНР 12 дивізіонів ЗРК С-300ПМУ1 [17]. Продовжується співпраця у групі військово-морського озброєння².

Багато вчених і політиків побоюються, що бурхливий економічний розвиток дозволить КНР у середині ХХІ століття зайняти особливе місце на міжнародній арені і стати наддержавою. Відповідно до думки прихильників концепції «китайської військової загрози Росії», швидкозростаючий Китай створює загрозу сусіднім країнам, в першу чергу, Росії. Розвиток швидкими темпами військової техніки в Китаї та закупівлі в Росії сучасних видів зброй створюють серйозну загрозу безпеці Російської Федерації. За даними Китайського інституту сучасних міжнародних відносин, у Китаї планується процес скорочення чисельності особового складу всіх структур збройних сил. У 1997 році армія Китаю була скорочена до 2,5 млн чоловік, в тому числі сухопутні війська – на 18,6 %, а військово-морські сили – на 11,4 % [16].

Однак не можна недооцінювати серйозність китайської програми модернізації збройних сил, участь в якій бере і Росія. Деякі російські політики побоюються, що поставлене Китаю російське озброєння може бути звернене проти Росії у разі погіршення відносин між Росією і Китаєм. У той же час за оцінками експертів, рівень китайської армії поки недостатньо високий, щоб у доступному для огляду майбутньому становити загрозу Росії,крім того, її основні зусилля спрямовані на вирішення власних проблем. За офіційними даними, витрати КНР на оборону в 1996 році склали 8,4 млрд доларів, тобто набагато менше військових витрат Японії і США, які склали відповідно 50 і 265 млрд доларів. У 2000-2001 роках витрати на оборону Китаю склали 5 % витрат на оборону США [7].

Успіх озброєнь і військової техніки російського виробництва визначається тим, що воно істотно перевершує всі західні аналоги за критерієм «вартість-ефективність». Тим не менше, комплексні закупівлі готових збройових систем у Росії розглядаються китайським політичним і військовим керівництвом як тимчасовий захід, що переслідує мету заповнити наявні прогалини в конкретних типах сучасних ВІВТ, поки створюються аналогічні вітчизняні зразки. Китай

² Закупивши в Росії чотири есмінця проекту 956 «Сучасний», Китай вирішив два найважливіші завдання: серйозно підсилив ударні протикорабельні можливості своїх військово-морських сил і забезпечив їх сучасним противітраншовим прикриттям. З 2002 року Росія почала постачання в КНР підводних човнів проекту 636 вартістю не менше 1,5 млрд доларів. У 2005 році Рособоронекспорт підписав із китайськими замовниками контракт на ремонт і модернізацію підводних човнів проекту 877, побудованих у середині 90-х років на суднобудівному заводі в Росії [15].

як одна з провідних держав сучасного світу має свою метою в найближчі 10-15 років повністю відмовитися від зовнішніх закупівель високотехнологічного озброєння і розробити свої власні його зразки. Зараз Китай займає за обсягами експорту ВІВТ четверте місце в світі після США, Росії та Франції [8]. Росія поставляє Китаю спеціально адаптовані для експорту варіанти озброєння, яке за своїми тактико-технічними характеристиками дещо відрізняється від самих передових вітчизняних розробок [8].

Таким чином, з одного боку, російсько-китайське військово-технічне співробітництво, безумовно, посилює військово-технічний потенціал і військову міць Китаю, сприяє реалізації його мети щодо створення потужної світової держави, здатної усіма наявними

засобами, включаючи і військові, ефективно відстоювати свої права та інтереси у світі, у тому числі зміцнення позицій КНР відносно Росії, з другого – розвиток ВТС із Китаєм посилює поступальний рух російсько-китайського співробітництва, підвищуючи довірчі двосторонні відносини, одночасно забезпечуючи солідний потенціал для зміцнення російського оборонно-промислового комплексу, який створює основу національного науково-промислового виробництва.

Незважаючи на зниження обсягів співпраці, Китай залишається одним із найбільш важливих партнерів Росії в сфері ВТС. За останні півтора десятка років КНР була одним з найбільших покупців російських озброєнь, купуючи їх на суми до 2,7 млрд доларів на рік.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьев Е. В. Россия и Китай на пороге третьего тысячелетия / Е. В. Афанасьев // Международная жизнь. – 1995. – № 11-12. – С. 60.
2. Балданова Т. Б. Перспективы российско-китайского сотрудничества в энергетической области / Т. Б. Балданова. – С. 2.
3. Бардин М. КНР при суЩа генетическая неспособность создавать международные альянсы [Електронний ресурс] / М. Бардин. – Режим доступу : <http://www.kreml.org/opinions/94094355>.
4. Дутин А. Может ли российско-китайское партнерство превратиться в военный союз против НАТО? [Електронный ресурс] / А. Дутин. – Режим доступу : <http://vip.subscribe.ru/quest/187>.
5. За пределами российско-китайских военных игр. Самые значимые российские военные маневры за последние 20 лет. – 30 августа 2005 [Електронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.inosmi.ru/inrussia/20050830/221853.html>.
6. Киреев Г. В. Четыре тысячи двести километров границы с Китаем / Г. В. Киреев // Международная жизнь. – 1999. – № 1. – С. 11–12.
7. Макиенко К. Военно-техническое сотрудничество России и КНР в 1992-2002 годах: достижения, тенденции, перспективы / К. Макиенко. – М. : Гендальф, 2002.
8. Мясников В. С. О российско-китайских отношениях в XXI в. [Електронный ресурс] / В. С. Мясников – Режим доступу : http://asiapacific.narod.ru/countries/china/o_rossiysko_kit_otnosheniah.htm.
9. Панда и медведь. Другая сторона российско-китайской программы сотрудничества [Електронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.liberty.ru/Themes/Panda-i-medved-.Drugaya-storona-rossijsko-kitajskoj-programmy-sotrudnichestva>.
10. Песков Ю. Развитие российско-китайских отношений [Електронный ресурс] / Ю. Песков. – Режим доступу : <http://www.globalaffairs.ru/books/2660.html>.
11. Российско-Китайское сотрудничество как фактор международной стабильности. Выступление постоянного представителя РФ при ООН в Нью-Йорке А. И. Денисова на конференции «Диалог о России и Китае». – Леман коледж. – 25 марта 2006 г.
12. Российско-китайское сотрудничество: проблемы и решения. – Материалы Всероссийской научно-практической конференции, МГИМО (У) МИД РФ, г. Москва, 21-22 декабря 2006 г. – Под редакцией А. В. Лукина. – 204 с.
13. Россия и Китай расширяют военно-техническое сотрудничество. – 17 февраля 2010.
14. Снижение объемов военно-технического сотрудничества с КНР закономерно – «Рособоронэкспорт» [Електронный ресурс]. – Режим доступу : <http://russian.dbw.cn/system/2010/01/28>
15. Совместное Российско-Китайское заявление об итогах встречи на высшем уровне в Москве. – 17 июня 2009 года [Електронный ресурс]. – Режим доступу : <http://russian.dbw.cn/system/2009/08/27/000156379.shtml>
16. Сяоюнь Цзянь. Опасный мир. О «китайской военной угрозе» / Цзянь Сяоюнь // Азия и Африка сегодня. – 2003. – № 3. – С. 28.
17. Турченко С. Мирная миссия-2009: Русский с китайцем – братья на век [Електронный ресурс] / С. Турченко. – Статья № 12553. – Режим доступу : <http://russian.peopledaily.com.cn/31857/33234/39566/2929086.html>.
18. Шлындров А. Военно-техническое сотрудничество между Россией и Китаем: современное состояние, проблемы, перспективы / А. Шлындров // Проблемы Дальнего Востока. – 2004. – № 6.